

Reisiniň ölüminden soň Eýran

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Reisiniň ölüminden soň Eýran REISINIŇ ÖLÜMINDEN SOŇ EÝRAN

Reisiniň ölümi bilen döwlet aparatynda haýsydyr bir bozulma ýa-da düýpli içerki gapma-garşylyk bolup geçmedi

Eýranyň prezidenti Ibrahim Reisiniň wertolýot heläkçiligine uçrap ölmegi we onuň ölümi bilen gelen syr, eýran rewolýusiýasy bilen eýran döwleti, Eýranyň syýasy sistemasy, imperial mirasy, Eýranyň ideologiýa ýa-da mezhepçilik ýoly bilen täsiriniň we gegemoniýasynyň giňeldilmegi we ýaýylymagy boýunça täzeden çekişmelere getirdi.

Kyrk ýyl bári dowam edip gelen sebitiň ähli detallarynda, gurşawlarynda we strategiki çaknyşyklarynda ömrüni üznüksiz dowam etdiren režim üçin munuň özi aýratyn belläp geçerlikli çekişmedir.

Döwletleriň aýratynlyklaryndaky çaprazlyklar elmydama içerki

agzalalyklaryň we çaknyşyklaryň habarçysydyr. Şeýle ýagdaý taryhda-da, ýakyn wagtlarda-da ownukly-irili birnäçe ýurtda bolup geçdi.

Aýratynlyk (identiçtost, kimlik -t.b.) köpdürliligi baýlaşdyryjydyr, emma kabul etmesindäki (восприятие) çaprazlyk baýlaşdyryjy däldir.

Mysal üçin, yslam mirasynda känir rewolýusiýalar «wepalylyk we arassalyk ideologoýasyny» öňe sürüpdi, özem bularyň iň meşhury hariji rewolýusiýalarydy, döwlet bolsa «ytagat ideologoýasyny» öňe sürüpdi.

Bu iki ideologoýanyň her biri Gurhandan delilleri, hadyslary, alymlaryň sözleri, fykh çözümleri, uzyn akyda teoriýalaryny öz içine alýardy.

Iki ideologoýanyň arasyndaky çekişmäni netijelendirmeýän ýurtlar dargady ýa-da çagşady.

Eýranda ähli rewolýusioner we mezhepçi garşylyklary we ony yzarlaýan içerki-daşarky syýasatlary bilen yslam «rewolýusiýasy» bardy, yzyndan rewolýusiýany sahnanyň gyrasyna itip ýerine geçmeli «döwlet» geldi, emma aýdylan zady etmedi.

Rewolýusiýa döwlet bilen ýanaşyk ýoluny dowam etdirdi, bulam syýasy sistemanyň gurluşynda ony ýarym rewolýusion we ýarym döwlet eden uly kynçylyklara we çapraz netijelere sebäp boldy.

Eýran döwleti eýran rewolýusiýasynyň garşysynda häzirem ejiz. Eýran halkynyň gowşak ösüşe we uly tebigy baýlyklara eýe gowşak ykdysadyýet sebäpli çekýän kynçylyklary munuň iň uly subutnamasydyr.

ПЕРСЕПОЛИС

МАРЖАН САТРАПИ

Signature

Munuň özi hemmeleriň bilýän we subut edilmäge mätäçligi ýok zady. Muňa derek eýran «rewolýusiýasy» güýçli we güýç syýasy sistemanyň gurluşyndaky güýçli edaralar tarapyndan ýöredilýär.

Bularyň arasynda Dini liderlik, Düzgüniň Maslahatyny analiz etmek geňeşi, Rewolýision Gwardiýasy ýaly edaralar bilen «Welaýaty-Fakih» we «rewolýusiýanyň daşary ýurtlara ýaýradylmagy» ýaly esasy guramaçylykly we dolandyryş düşüňjeleri bar.

Galyberse-de, Eýran forma taýdan häzirkizaman döwletlerine meňzese-de, mazmun taýdan olardan tapawutlanýar.

Şundan ugur alyp, Eýranda «döwletiň baştutany» wezipesiniň Dini lider ýaly aýratyn möhüm orna eýe däldigi, beýleki ýurtlardaky premýer-ministr wezipesine meňzeşräk bir zatdygyny bilse bolýar.

Şonuň üçinem prezident Ibrahim Reisiniň ölümi bilen birlikde döwlet apparatynda haýsydyr bir bozulma ýa-da düýpli içerki gapma-garşylyk bolup geçmedi.

Üns berýän bolsaňyz, ilkinji pursatdan başlap režimiň ähli ýolbaşçylary we edaralary-da munuň şeýle boljakdygyny aýratyn ýanjap aýtdylar.

Emma bu, sebitdäki möhüm we täsirli, hemmeleriň özüne düşünmäge, ugurlaryny, strategiýalaryny we geljegini oýlamaga zerurlyk duýmaga, režim hakda gerekli sowallaryň orta atylmagyna päsgel berip bilenok.

Jogaplaryň köpdürliligi we orta atylan ähtimallyklar hadysany we netijelerini aňlamak nukdaýnazaryndan peýdalydyr. Şonsuzam awariýanyň ýörite guralandygyny aýdýanlar bar.

Iki tarapyň arasynda soňky döwürde bolup given dartgynlylykdan soň we aýratynam Ysraýylyň birnäçe ýyllap Eýrandaky käbir teraklarda uly paýynyň bardygy subut edilendigi sebäpli, Tel-Awiwiň munda eli bolup bilermi?

Eýran mundan öňem ýurduň içinde we daşynda ýolbaşçylaryny, ygtyýarlylaryny we alymlaryny nyşana alan teraktlara gözünü ýumupdy. Bularyň iň meşhurlarynyň arasynda ABŞ-nyň Yrakda Kasym Süleýmanyň didiwanyna mündürmegi we Ysraýylyň ýadro boýunça alym Muhsin Fahrizadäniň janyna kast etmegi bar.

Sorag soramak çekişmäni başladyp biler, emma muny halaýandygyny aňladyp bilmez.

Şeýle ýagdaýda beýleki sorag şu: bu hadysa eger daşardan guralmadyk bolsa, içerki çaknyşyklaryň netijesi bolup bilermi? Eýran meseleleri babatda hünärmen barlagçylar režimiň dürli we çylşyrymly edara-gulluklarynyň arasynda çaknyşyklaryň bolýandygyny gowy bilýärler. Döwletiň içinde iň esasy wezipe Dini lideriň wezipesi bolandygundan häzirki lideriň aradan

çykan ýagdaýynda ýerine kimiň geçjekdihi babatdaky jedellerem birnäçe ýyl bäri ýatýşarly däl.

Ibrahim Reisiniň ady-da Dini lideriň oruntutary hökmünde kandidat görkezilen iň güýçli şahslaryň biridi. Onuň bilen bile kandidat görkezilen we ondan has güýçli ýene bir şahs bolsa, häzirki Dini lideriň ogly Müjteba Hamaney.

Analitikler Dini lideriň indiki dini lider bolmagy üçin ogluna goldaw bermegiň pikirindedigini subut edýär.

Rewolýusion režimde häkimiýetiň miras galdyrylmagy iň bolmanda aç-açan aýdylýan zat däl, emma Pers imperiýasynyň imperial mirasy Eýranda şindizem güýjüni ýitirenok.

Täze taryhda monarhiýa garşy bolup geçen meşhur Fransuz rewolýusiýasyndan kän wagt geçmänkä, Napoleon Bonapart imperator bolup, mirasdüşerlik sistemasyny gaýtadan dikeldipdi.

Rewolýusion arap režimleri rewolýision prinsiplerden uzakdaky häkimiýeti prezidentlerij ogullaryna miras goýupdy.

Eýranda Rewolýusion Gwardiýa diňe harby taýdan taýdan däl, ykdysady we sosial taýdanam güýçli harby gulluga we režime wepaly harbylar tarapyndan dolandyrylýar, emma ahyrynda bular harby gullukçy.

Rewolýusion Gwardiýanyň döwletiň üstünde agalyk sürme pygyllary barada gymmatly we sagdyn ylmy kitaplar, ylmy-barlag işleri ýazyldy.

Netijede, eger adaty awariýa bolsa, bu hernäçe ret etselerem ýa-da garşy çyksalaram halkara sanksiýalaryň syýasy sistemalaryň üstündäki täsiriniň nähili güýçlüdiginiň subutnamasydyr.

Prezidentiň wertolýoty iň täzesi we iň gowusy bolmalydy, emma ol könedi.

Abdylly UTAÝBI,

Saud Arabystanly ýazyjy, Yslamy akymlar boýunça ylmy-barlagçy.

Ýekşenbe, 26.05.2024 ý. Publisistika